

اوضاع کلی جهان اسلام

مجلس رضا حافظ نیا

• با توجه به فرا رسیدن ششمین سالگرد دهه فجر انقلاب اسلامی که هم‌زمان به لطف خداوند متعال و آگاهی و تلاش مسلمانان که در حقیقت اامت واحده می‌باشند، طاعونیان و فرعونیان را ساقط و منجر به حاکمیت قانون الهی بر سراسر جهان اسلام و بهایش کرده ارض میگردد، سعی گردیدیم منظور آشنائی برادران و خواهران مسلمان با اوضاع کلی جهان اسلام و اطلاع از مسائل فعلی آنکه در زمینه‌های طبیعی، اقتصادی، انسانی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، مجموعه‌ای بطور خلاصه تهیه و منتشر گردد که اولین قسمت آن از همین شماره و به مناسبت ششمین سالگرد پیروزی انقلاب مقدس اسلامی درج می‌گردد.

سیاسی می‌باشد که از طرفی بیانگر استعداد های بالقوه و توانایی های خدادادی جهان اسلام و از طرف دیگر وضعیت موجود که بیانگر برخی ضعفها و نارسائیهها و مشکلات حاصل از دسیسه های متعدد استعمار و استکبار در زمینه های مختلف و در کوتاه مدت و دراز مدت، و در لاک خود فرورفتن مسلمان و دوری گردیدن از برنامه های جامع مکتب اسلام و فریفته شدن و اظهار عجز و ناتوانی در مقابل مظاهر تمدن و فرهنگ غرب و بیعاری فرهنگ زدگی آنان می‌باشد که با ذکر آنها امید است مسلمان بویژه نسل جوان و آینده سازان جامعه اسلامی در قبال آنها احساس مسئولیت نموده و با الهام از تعالیم مکتب اسلام و با تلاش و مجاهدت خود و کسب برتریهای لازم در همه زمینه ها در جهت اعتلاء جهان اسلام و رسیدن به هدفهای مقدس مذکور بکوشند.

ضمناً ناگفته نماند که این بحث مناطقی را که بیش از ۵۰٪ جمعیت آنها مسلمانند شامل می‌شود و مناطقی که کمتر از ۵۰٪ جمعیت آنان مسلمانند جزو این مجموعه نیستند اگر چه کم و بیش در بعضی ویژگیها با همدیگر مشترک می‌باشند و از طرفی بخش زیادی از جهان اسلام که بیش از ۵۰٪ جمعیت آن مسلمانند متأسفانه، در قلمرو حکومتی شوروی و چین و حتی هند می‌باشد.

در خاتمه ذکر این نکته ضروری است که سعی گردیده جهان اسلام بصورت یک مجموعه کلی و واحد مورد بررسی قرار گیرد. زیرا همانطور که همگان مقلعند مرزهای قراردادی که از عوامل مهم جدائی مسلمان بحساب می‌آید بر اساس طرحها و نقشه های دول استعمارگر در قرون اخیر تعیین گردیده و مطلوب آنها می‌باشد و بررسی جداگانه هر یک از کشورها و واحدهای سیاسی داخل جهان اسلام طبعاً تأیید اجمالی سیاست و هدفهای استعمار و استکبار بوده در صورتیکه مسلمان امت واحده و برادری باشند و مرزهای جهان اسلام مرزهای عقیدتی است نه قراردادی و از همه مهمتر اسلام به زمان و مکان وابسته نیست و انشاء الله بملطف خداوند و در اثر آگاهی و تلاش و کوشش مسلمان، باید اسلام بر سراسر کره ارض سایه افکند.

تذکر:

با نگرش به ویژگیهای متعدد جهان اسلام در زمینه مسائل طبیعی - اقتصادی - انسانی و اجتماعی - سیاسی و استعداد های نهفته در آن و احیاناً وجود شرایط ناگوار در موارد مختلف و با توجه به نقشه های شوم استعمار و استکبار در گذشته و حال جهت انحطاط و اسارت مسلمان و زایل نمودن زمینه های وحدت و قدرت و ایمان آنها و با اصطلاح نابودی اسلام بعنوان تنها نیروی مخالف ظلم و ستمگری و استکبار و استعمار انسانها و جوامع، لازمست مسلمانان بویژه جوانان و نوجوانان شناخت کلی از وضعیت جهان اسلام پیدا کنند.

جهان اسلام اکنون در مجموع از وسعت قابل ملاحظه ای برخوردار است و موقعیت طبیعی و جغرافیائی و اقتصادی آن طور است که از نظر استکبار جهانی و دوازدوگاه شرق و غرب اهمیت زیادی دارد و با روحیه طمع و ورزی هر کدام برای دست گذاشتن خود بروی بخشی از آن تلاشها و کوششهای زیادی را بخرج می‌دهند.

جهان اسلام با تکیه بر قدرت لایزال الهی و بازگشت به قرآن و اعتقاد و عمل اسلامی و تقید بر عایت اصل اتحاد و وحدت کلمه و با استفاده از استعداد های اقتصادی و انسانی عظیمی که خداوند به آن هدیه کرده است و با بهره گیری از آن در پناه یک برنامه ریزی، توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی حساب شده، می‌تواند به قدرت خارق العاده دست یافته و در مقابل دوازدوگاه ظلم و ستم شرق و غرب، اردوگاه اسلامی را جهت توسعه عدالت و نجات جهان ستمدیده و حاکمیت قانون خدا بر جهان بشری ایجاد نماید و خوشبختانه پیروزی انقلاب اسلامی بر رهبری حضرت آیدالله العظمی امام خمینی مدظله العالی می‌تواند طلیعه دار این حرکت مقدس باشد.

آنچه که در این مجموعه ذکر گردیده است وضعیت کلی جهان اسلام از نظر ویژگیهای طبیعی - اقتصادی - انسانی - اجتماعی - فرهنگی و

الف - اوضاع طبیعی:

۱ - موقعیت و مشخصات کلی جهان اسلام:

جهان اسلام شامل یک بدنه اصلی که از کرانه‌های اقیانوس اطلس شروع شده و با جهت تقریباً جنوب‌غربی - شمال‌شرقی تا آسیای مرکزی (در چین و شوروی فعلی) امتداد می‌یابد می‌باشد. همچنین واحدهای کوچک مجزا چون آلبانی و استانبول که از بقایای زمان اقتدار مسلمین در خاک اروپا بوده است و نیز بنگلادش در شمال خلیج بنگال و شبه جزیره مالاکا و جزایر متفرق و پراکنده مالدیو در اقیانوس هند و جزایر پراکنده و مجتمع جنوب‌شرقی آسیا شامل سوماترا - جاوه - برنئو - گینه نو - مینداناو - و غیره جزو جهان اسلام می‌باشند. بدنه اصلی در حقیقت کمربند صحرایی و نیمه صحرایی بزرگ را در بر گرفته و حواشی آن آب و هواهای مختلف فرا گرفته است.

اجزاء پراکنده، بدور از آب و هوای صحرایی و کم و بیش در آب و هواهای گرم و مرطوب و پرباران واقع شده‌اند یعنی در حقیقت جهان اسلام از اقلیم صحرایی خشک و فلاتهای پربرف تبت و تیانشان و پامیر - اقلیم کوهستانی ترکیه و قفقاز - حواشی استپی آسیای مرکزی - اقلیم گرم و مرطوب استوایی و نیمه استوایی و موسمی - جلگه‌های رسوبی تاریخی - کوهستانهای مطبوع کنیا و کلیمانجارو - صحراهای زرخیز و آفتابی و شن‌زار - رودخانه‌های طویل با خصوصیات مشترک - پوشش نباتی سخت و علفی صحرایی و نیمه صحرایی - استپهای علفی نیمه استوایی - جنگلهای متفرق مدیترانه‌ای و جنگلهای متراکم استوایی یا منابع زرخیز معادن غنی سوختی و فلزی و غیر فلزی و خصوصیات فراوان دیگر برخوردار است.

جهان اسلام تقریباً از ۱۱ درجه عرض جنوبی (در کنار دریایچه مالاوی در آفریقا) تا ۵۶ درجه عرض شمالی (شمال قزاقستان در شوروی) را در بر گرفته است یعنی حدود ۶۷ درجه عرض جغرافیایی را اشغال می‌کند. طول جغرافیایی آن از ۱۷/۵ درجه طول‌غربی تا ۱۴۴ درجه طول‌شرقی یعنی مجموعاً ۱۵۹/۵ درجه طول جغرافیایی از ساحل اقیانوس اطلس تا شرق گینه‌نورا شامل می‌گردد. بدنه اصلی آن تقریباً با جهت جنوب‌غربی - شمال‌شرقی به شکل مستطیلی است که همانطور که ذکر شد کمربند صحرایی بزرگ را در بر گرفته و این بدنه یکنواخت در اثر نفوذ دریاها و خلیجها چون بحر احمر و خلیج فارس از هم جدا شده است. مساحت مجموعه جهان اسلام با تخمین، حدود ۳۷ میلیون کیلومتر مربع است که بیش از $\frac{1}{3}$ مساحت کلی خشکیهای کره زمین را در بر می‌گیرد. در غرب آن اقیانوس اطلس، در شمال آن سیبری و اروپا، در جنوب آن اقیانوس هند و استرالیا و در شرق آن چین و مغولستان و سیبری قرار گرفته است. لازم بتوضیح است که حدود جغرافیایی و مرزهای اشاره شده فعلاً وجود دارند و برای همیشه نمی‌توانند ثابت بمانند. چرا که انشاء الله در آینده تمام کره زمین باید در پوشش عدل و عدالت حکومت اسلامی قرار گیرد. ضمناً هر یک از اجزاء واحدهای پراکنده جهان اسلام می‌توانند بر مبنای اعتقاد و عمل اسلامی همچون خورشید درخشانی باشند که نواحی زیادی از پیرامون خود را روشن نموده و به آرمان اصلی اسلام مبنی بر جهانی شدن آن تحقق بخشند. چنانچه خطی

فرضی از وسط دو ضلع مستطیل جهان اسلام در جهت غربی - شرقی یعنی از ساحل سنگال به منگه و از منگه به مرز قزاقستان وصل کنیم شهر منگه تقریباً در وسط این محور قرار می‌گیرد و دو فاصله با هم برابرند.

۲ - ناهمواریها:

ناهمواریهای جهان اسلام شامل مجموعه کوهستانها و جلگه‌های فی مابین - جلگه‌های رسوبی و آبرفتی و ساحلی - صحراها و کویرها و حوضه‌های داخلی - تنگه‌ها و غیره می‌باشد.

الف: کوهستانها: مرتفعات و کوهستانهای جهان اسلام عموماً متعلق به حرکات عمومی کوهزائی آلپ می‌باشند (برابر تقویم زمین شناسی) که این کوهها به صورت رشته‌های متفرق یا مجتمع در سراسر آن پراکنده‌اند و به سه گروه تقسیم می‌شوند:

۱ - اولین گروه رشته کوهستان سراسری و اصلی که البته بوسیله دریای مدیترانه قطع شده است می‌باشد که در شمال‌غرب آفریقا (در جنوب تنگه جبل الطارق) بنام رشته کوه اطلس شروع شده و با گذشت از انقطاع مدیترانه در شبه جزیره آناطولی (ترکیه) کوههای توروس و آنتی توروس را تشکیل می‌دهد و ادامه آن به گره کوهستانی قفقاز می‌رسد. ادامه آن با جهت غربی - شرقی رشته کوه البرز را تشکیل داده و سپس به هندوکش پیوسته و بالاخره به گره کوهستانی دیگری بنام فلات پامیر می‌رسد، از اینجا کوهستان دو شاخه شده و یک رشته در حاشیه شمالی فلات تبت به نام آلتین داغ با همان جهت ادامه می‌یابد و دیگری بنام تیانشان در هله اول جهت جنوب‌غربی - شمال‌شرقی پیدا کرده و سپس جهت آن در جنوب دریایچه پامیر خاش غربی - شرقی می‌شود. این رشته کوهستان در امتداد مسیر خود به صورتهای مختلف اثراتی روی آب و هوای این مناطق می‌گذارد که در بحث اقلیم جهان اسلام مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲ - دومین گروه رشته‌های منفرد و با جهت تقریباً شمال‌غربی - جنوب‌شرقی است که اهم آنها عبارتند از اول رشته‌ای که در ساحل غربی بحر احمر و به موازات ساحل کشیده می‌شود و به فلات مرتفع حبشه می‌پیوندد. دوم رشته‌های ساحلی شرقی بحر احمر است که بطرف جنوب به فلات یمن می‌پیوندد و طبق نظرات زمین شناسان این دورشته با فلاتهای یمن و حبشه قبل از دوران سوم زمین شناسی بهم مربوط بوده‌اند و در اثر کوهزائی آلپ از هم جدا شده‌اند. سوم رشته کوه قفقاز در شمال گره قفقاز است که از این گره منشعب می‌شود. چهارم رشته زاگرس است که از گره قفقاز جدا شده و با جهت شمال‌غربی - جنوب‌شرقی تا سواحل دریای عمان پیش می‌آید و ادامه آن با جهت جنوب‌غربی - شمال‌شرقی به موازات مسیر رودخانه سند به گره فلات پامیر متصل

پنجم کوههای پسندوس است که در مرز شمالی آلبانی قرار دارند. ششم کوههایی با همین جهت در جزایر سوماترا - جاوه - گینه و غیره می باشند (البته در جزیره برونو جهت کوهستان جنوب غربی و شمال شرقی است).

۳- سومین گروه کوهستانها آبنانی هستند که جهت آنها شمالی - جنوبی است و اینها تشکیل فلاتی به نام فلات حبشه را می دهند که ادامه آن به سمت جنوب مرتفعات آفریقای استوایی بنام کنیا و کلیمانجارو را می سازد.

تمام رشته کوههای اشاره شده در جهان اسلام بنوعی بر آب و هوای حول و حوش خود اثر کرده و نقش بسزائی نیز در جمعیت پذیری و پراکندگی جمعیت آن دارند. ضمناً این رشته کوهها عمدتاً با مسیر اصلی خطوط زلزله انطباق دارند و وجود خطوط زلزله و آتشفشانها در کوههای اطلس - توروس - البرز - تفتان - سوماترا - جاوه - برونو - گینه نو - مینداناو - فلات اتیوپی و غیره بنابه نظریه چین خوردگی آلب می تواند دلیل بر جوان بودن کوهها باشند.

ب: جلگه ها: جلگه ها شامل جلگه های آبرفتی - ساحلی - میانکوهی می باشند. جلگه های آبرفتی از جلگه های معروفی هستند که تمدنهای اولیه انسان در کنار آنها بوجود آمده اند، جلگه آبرفتی بین النهرین که از رسوبات نرم دورودخانه دجله و فرات بوجود آمده است. جلگه آبرفتی سند که از رسوبات آن تشکیل شده و جلگه آبرفتی نیل که آتر اهدیه مصر گفته اند از مهمترین جلگه های تاریخی هستند که هزاران سال رسوبات آن ها بر روی هم انباشته شده و استعداد بسیار خوبی برای توسعه کشاورزی و جمعیت پذیری در قلب صحراهای خشک بوجود آورده اند سیحون و جیحون - کرخه و کارون - گنگ و نیجر از رودخانه های دیگری هستند که با جلگه های حاصلخیز خود نوارهایی از تمرکز جمعیت را در مسیر خودشان که اکثراً در داخل اقلیم خشک و صحرائی قرار دارد بوجود آورده اند.

در اثر تماس بدنه های خشکی با آبهای اقیانوسها و دریاها جلگه های ساحلی زیادی وجود دارند ولی متأسفانه به علت خشک بودن بیشتر آنها ناشی از اقلیم، بطور طبیعی استعداد جمعیت پذیری و تولید کشاورزی را ندارند. مثلاً سواحل شمال و غرب آفریقا سواحل شرق و غرب دریای سرخ (بحر احمر) - شمال و جنوب خلیج فارس و دریای عمان - سواحل شرقی بحر خزر دارای این خصوصیات هستند - ولی سواحل شبه جزیره آناتولی (ترکیه) - شرق دریای مدیترانه - آلبانی - دریای خزر بدلیل واقع شدن در عرض جغرافیائی معتدل و مدیترانه ای و دیگر دلایل محلی استعداد جمعیت پذیری را دارند. جلگه آبرفتی قسمت سفلی رودخانه گنگ که بنگلادش را تشکیل می دهد و جزیره های متفرق آسیای جنوب شرقی (اندونزی) به علت موقعیت و شکل جزیره ای و دیگر خصوصیات از مراکز جمعیت محسوب می گردند.

ج: بیابان و صحرا: قسمت اعظم بدنه اصلی جهان اسلام را صحرا و بیابان فرا گرفته است. صحرای بزرگ آفریقا که در حقیقت بزرگترین صحرای جهان است سرتاسر شمال آفریقا را در بر گرفته است، صحراهای داخلی شبه جزیره عربستان که تا سواحل اقیانوس هند و بحر عمان را در بر گرفته است، صحراهای کوپرلوت در داخل فلات ایران و صحراهای

خشک آسیای مرکزی (قرل قوم و تاریم) که در حقیقت همه اینها از یک بدنه اصلی هستند و بوسیله کوهستانها و دیگر عوامل و عوارض بریده شده اند مجموعه بخش صحرائی جهان اسلام را تشکیل می دهند. این صحراها تاکنون از مناطق غلبه طبیعت بر انسان بوده اند ولی همیشه اینطور نخواهند بود و در صورت احتیاج همه اینها قابل ترمیم و بهسازی هستند. از همه مهتمتر اینکه بزرگترین ذخایر طبیعی اعم از مولد انرژی و غیرمولد انرژی در داخل صحراها نهفته است که بهتر از مکانهای دیگر عربان می شوند. بزرگترین منابع نفت شمال آفریقا - شبه جزیره عربستان و فلات ایران - شرق دریای خزر و ذغال قزاقستان و نفت و ذغال حوضه تاریم (چین) - معادن وسیع آفریقا - منابع طبیعی و معدنی فلزات ایران و دیگر نقاط نمونه هایی هستند که البته با مطالعات بسیار محدود در صحراها کشف شده اند و چه بسا در آینده نیز با احتمال قوی، پیش از این کشف خواهند شد، و از همه مهتمتر صحراها یکی از منابع مهم انرژی خورشیدی برای رفع نیازهای آینده جهان خواهند بود.

د: حوضه های داخلی: از دیگر چهره های ناهموار حوضه های آبریز داخلی هستند. بزرگترین حوضه دنیا بنام بحر خزر که نه تنها موقعیت آن اثرات اقلیمی مفیدی دارد بلکه حاوی استعدادهای اقتصادی چه از نظر سواحل و چه از نظر تهیه پروتئین غذایی می باشد در جهان اسلام قرار دارد. از دیگر حوضه های داخلی دریاچه آرال است که آب دورودخانه سیحون و جیحون را دریافت می دارد. حوضه دریاچه بالخاش - حوضه تاریم - حوضه ارومیه - چاد از دیگر حوضه های داخلی هستند. حوضه دریاچه ویکتوریا در آفریقا از منابع مهم آب شیرین محسوب می گردد. دریاچه های متعددی در مرتفعات آفریقا جزو این حوضه ها بحساب می آیند. لازم بتوضیح است که آب غالب این حوزه ها شیرین بوده و با توجه باینکه مسئله آب شیرین یکی از معضلات بشریت و جهان می باشد از این نظر جهان اسلام دارای منابع غنی می باشد.

ه: سواحل و فلات قاره ها: تماس وسیع بدنه های خشکی، با آب اقیانوسها و دریاها سواحل زیادی را بوجود آورده است. لکن به علت موقعیت طبیعی مقداری از این سواحل مانند سواحل غرب آفریقا آنطور که باید و شاید از نظر اقتصادی مفید نیستند و سواحل یکسواخت بدون فلات قاره دارند. در حالیکه قسمتهائی از بحر احمر و تمام خلیج فارس - دریای عمان - سواحل مدیترانه - سواحل شبه جزیره مالاکا - سواحل بنگلادش - سواحل وسیع جزایر اندونزی و مالدیو با فلات قاره های وسیع از مراکز مهم و مفید برای کشت و پرورش ماهی و ایجاد تاسیسات بندری می توانند باشند.

و: تنگه ها: تنگه مالاکا با بندر معروف سنگاپور می تواند دروازه شرق و غرب دنیا حساب آید. بطور کلی مجمع الجزایر اندونزی (آسیای جنوب شرقی) مجموعه ای از تنگه ها و معابر سوق الجیشی را ارائه می دهند. تنگه هرمز در مدخل خلیج فارس از تنگه های معروف می باشد. تنگه باب المندب و کانال سوئز در دو سر بحر احمر از مناطق سوق الجیشی هستند. تنگه جبل الطارق از موقعیت مهمی برخوردار است. تنگه های بسفر و داردانل بین دریای سیاه و مدیترانه و موقعیت آلبانی در محل اتصال دریای آدریاتیک به مدیترانه همگی موقعیت های حساس و با اهمیتی به جهان اسلام می دهند. ادامه دارد